

Fakultatiivisten kieltöainesten ja kieltoverbin ellipsin suhteesta itämerensuomalaisissa kielissä

ILKKA SAVIJÄRVI

Kaikissa itämerensuomalaisissa kielissä negaatiota ilmaistaan *e*-vartaloisen kieltoverbin ja siihen liittyvän (yleensä) taipumattoman pääverbin avulla. Karjalassa, vepsässä ja vatjassa kieltoverbi on säilyttänyt persoonaa ilmaisevat taiputusmuotonsa varsin hyvin. Suomen kirjakielessä kieltoverbi niin ikään mukautuu subjektin persoonaan; murteissa sen sijaan tavataan myös inkongruenssia etenkin Lounais-Suomessa ja Pohjanmaalla. Liivissä ja varsinkin virossa kehitys on johtanut kieltoverbin osittaiseen tai täydelliseen inkongruenssiin, liivissä (ja eteläviron murteissa) myös pääverbin osittaiseen taipumiseen. Toisaalta kieltoverbi on juuri liivissä ja eteläviron murteissa säilyttänyt vanhan imperfektitaivutuksensa.

1. Suomen kielen kieltolauseissa voi kieltoverbin ja sitä seuraavan kieltomuotoisen pääverbin lisäksi olla muitakin kielteisyyden merkkejä. Tavallisia ovat etenkin ns. polaarisuusmorfeemit. Nämä kuuluvat sellaisiin sana- tai morfeemipareihin, joista toinen esiintyy vain myönteisissä, toinen taas vain kielteisissä yhteyksissä, esim. *-kin—kAA*n, *jotakin—mitään*, *joku—kukaan*, *joskus—koskaan*. Paitsi polaarisuusmorfeemeja on vielä muitakin kieltöön viittaavia sanoja, esim. *ensinkään*, *lainkaan*, *läheskään*, *ollenkaan*, *yhtään* jne. Näillä ei myönteistä vastaparia ole. (Ks. Sadeniemi 1942: 285—288; Penttilä 1963: 659—662; Hakulinen—Karlsson 1979: 269.) Kieltoverbiä ja pääverbin kieltomuotoa voidaan pitää siinä mielessä obligatorisina, että lause on elliptinen, jos jompikumpi niistä jää pois. Sen sijaan muut kielteisyyden merkit ovat fakultatiivisia: niitä ei kieltolauseessa välttämättä tarvitse olla.

Fakultatiiviset kieltöainekset esiintyvät normaalisti kieltoverbin ohessa. Usein niiden tehtävänä on kiellon vahvistaminen, esim. *En lainkaan epäroinyt*. Toisinaan ne täsmentävät lauseen merkitystä tai negaation vaikutus-alaa, vrt. esim. *Minä k ä ä n en allekirjoita sopimusta* (ts. kaikki muutkaan eivät - -), *Minä en allekirjoita m i t ä ä n sopimusta* (= en tätä enkä muita). Fakultatiiviset kieltömorfeemit voivat siis sisältää jonkin lisävivahteen, mutta samalla ne aiheuttavat redundanssia kiellon ilmaisuun. Puhekielessä re-

dundanssia voi lisätä myös itse kieltoverbin toistuminen, esim. *Ei miteän ei jätetty pois*.

Fakultatiiviset kieltoainekset ovat olennainen osa suomen kielen negaatiojärjestelmää. Tavallista onkin, että ns. pintarakenteessa suomen kielen negaatio muodostaa useista eri osista koostuvan kompleksin. Kieltoon sisältyvän redundanssin määrä kuitenkin vaihtelee merkittävästi suomen kielen eri alueilla. Luonnollista on, että kirjakielessä, joka pyrkii mahdollisimman tiiviiseen sanontaan, ei redundanssia esiinny siinä määrin kuin puhekielessä. Mutta myös aluemurteiden välillä on tässä huomattavia eroja. Redundanssin määrä on suurin lounaismurteissa, pienin taas savolaismurteissa. Eräänlaista keskiarvoa jäävät edustamaan hämäläis- ja pohjalaismurteet. Lounaismurteiden poikkeuksellisen korkea redundanssiarvo — fakultatiivisia kieltoaineiksia n. 60 sataa kieltolausetta kohti — perustuu ennen muuta *mitään*, *lainkaan* ja *ollenkaan* -sanojen taajaan käyttöön, esim. *Es sää mittän kotti men* (Kalanti, SJ 13 s. 172), *ei mä muist ollenga* (Sauvo, TY 18 s. 3), *ei mää mittä vanhoi asioi oike muist lainga* (Eurajoki, SJ 8 s. 209). Esimerkiksi savolaismurteissa fakultatiivisia kieltoaineiksia esiintyy keskimäärin vain 35 sataa kieltolausetta kohti. Kieltoon viittaavia vahvistussanoja käytetään savolaismurteissa paljon säästeliäämmin kuin lounaismurteissa. Sen sijaan pelkän *-kaan*-liitteen käyttötaajudessa ei näyttäisi olevan kovinkaan suuria eroja eri murteiden välillä. (Yksityiskohtaisemmin olen käsitellyt suomen murteiden negaatioon sisältyvää redundanssia kirjoituksessani 1981a.)

2. Muiden itämerensuomalaisten kielten fakultatiivisista kieltomorfeemeista on tutkimuksissa yksittäisiä havaintoja (viron *mitte*-sanan käyttöä esitellään myös kieliopeissa), mutta kokonaiskuvaa niistä ei toistaiseksi ole laadittu. Käsittelen seuraavassa kaikkia lähisukukieliä, vaikka esitykseni painopiste on karjalan ja viron negaatiokompleksin esittelyssä. Näistä kielistä olen koonnut myös tilastohavaintoja.

2.1. Karjalan kielen vionalaismurteet ovat monessa suhteessa lähellä suomea, erityisesti rajan likellä olevia savolaismurteita. Tämä lähisukuisuus ilmenee myös negaatiosta. Karjalan vionalaismurteissa fakultatiiviset kieltoainekset ovat nimittäin hyvin samantapaisia kuin suomessakin, esim. *kenkänä* 'kukaan', *konsana* 'koskaan', *mitänä* 'mitään', *mitenkänä* 'mitenkään', *yhtänä* 'yhtään'. Vionalaismurteissa on myös suomen *-kaan*-liitteen vastine *-kana*. Esim. *ei sitä ei soanun konsana sanuo kontiekse*, *ei konsana* 'sitä ei saanut koskaan sanoa kontioksi, ei koskaan' (Virtaranta 1978: 97), *jotta kun ei öitä se ei yhtänä makoa* 'kun hän ei ollenkaan nuku öitä' (mts. 63), *ev voinun em paiššak kana* 'en voinut puhuakaan' (mts. 176), Vionalaismurteissa on melko yleistä myös itse kieltoverbin pleonastinen toistuminen:

ei meillä ei ollut kun yksi lehmä 'ei meillä ollut kuin yksi lehmä' (mts. 43), *A nyt ei tarvitse ei mitä* 'nyt ei tarvitse mitään' (mts. 117). Toinen näistä kieltoverbin esiintymistä on predikaattiverbin yhteydessä, toinen vahvistaa kiellon sisältöä tai täsmentää kiellon vaikutusalaa.

Uutena piirteenä tulee mukaan lainapartikkeli *ni*, jolla on samantapainen tehtävä kuin *-kana*-liitteellä, esim. *Ei ni mitä pajuo näkyn* 'ei mitään pajua näkynyt' (mts. 44), *Ei ollut ni ken niistä* 'ei ollut kukaan niistä' (mts. 66). Vienalaismurteista alkaen kieltoverbin ja pääverbin järjestys voi olla poikkeuksellinen: *tule ei ni mitä vahinkuo* 'ei tule mitään vahinkoa' (s. 145). (*ni*-partikkelin alkuperästä ks. Kertész 1933: 190—199; Kettunen 1943: 418.)

Tilastollisesti käsittelemässäni vienalaismurteiden tekstissä (Virtaranta, VKK, yhteensä 586 kieltolauseetta) on käytetty fakultatiivisia kieltoaineksia 84 kertaa. Määrä on varsin pieni, sillä sadan kieltolauseen jaksoon tulee redundanssia aiheuttavia kielteisyyden merkkejä vain 14. Kiellon ilmaisuun sisältyvän redundanssin määrä on siten tuntuvasti pudonnut siirryttäessä suomesta karjalan kielen alueelle. Vienalaismurteissa kieltoverbillä on edelleen hyvin keskeinen asema negaation ilmaisutehtävässä.

2.2. Lyydiläismurteiden negaatio poikkeaa jo olennaisesti paitsi suomesta myös karjalan vienalaismurteista. Polaarisuusmorfeemeja ei enää ole, joten valtaosa redundanssia aiheuttavista ilmauksista jää pois. Tilastollisesti käsittelemässäni lyydiläisaineistossa (Virtaranta, LT III s. 9—49, 79—369, yht. 776 kieltolauseetta) on kieltoverbin ohessa käytetty — muutamia satunnaisia tapauksia (esim. *iganai* 'ikäni') lukuun ottamatta — vain yhtä kieltöön viittaavaa sanaa, partikkelia *ni*. Tavallisimmin se on jonkin pronominin tai pronominaalisesti käytetyn adverbien edessä. Partikkeli *ni* on usein kielteisen prefiksin luonteinen, ja se muistuttaa tehtäviltään suomen *-kaan*-liitettä, vrt. esim. *ken* 'kuka' — *ni ken* 'kukaan', *konz* 'milloin' — *ni konz* 'milloinkaan', *kuite* 'miten' — *ni kuite* 'mitenkään'. Seuraavat esimerkkilauseet ovat Virtarannalta, LT I—III: *ni ken ni tiedanu ei*, *ni keda ni ku:nna la:skedu ei* 'kukaan ei tietänyt, ketään ei minnekään päästetty' (III s. 130), *e:tte ni ku:dam ni mida vo:iguoi lu:ad'ida* 'ette kumpikaan voi mitään tehdä' (III s. 305). Muidenkin sanojen yhteydessä *ni* on mahdollinen mutta huomattavasti harvinaisempi: *ei ni la:skenu sta:fik hä:ndäi* 'ei päästänytään ukko häntä' (III s. 360—361), *mi:na ni ma:gatt_en ke:fginnu* 'minä en ehtinyt nukkua-kaan' (III s. 359).

Kiellon ilmaisutehtävässä lyydin *ni*-partikkeli voi olla jopa tärkeämpi kuin itse kieltoverbi. Tämä käy ilmi poikkeavasta sanajärjestyksestä: monissa tapauksissa verbiä edeltää vain partikkeli *ni*, kun taas kieltoverbi tulee vasta pääverbin jälkeen. Esim. *ku:lad ni o:n ei ha:vadoš* 'kultaa ei olekaan säkisä' (III s. 276), *mū:d ni mida o:anu e-i* 'mitään muuta ei ollut' (III s. 130).

Partikkeli *ni* on lyydin kieltolauseissa hyvin yleinen. Jos kieltosana on

toistettava, käytetään tavallisesti partikkelia *ni* (esim. kielteisissä rinnastuksissa). Sen sijaan itse kieltoverbi esiintyy yleensä vain kerran. Tässäkin lyydi on etääntynyt jo melko kauas vionalaismurteista, joissa kieltoverbin toistuminen on vielä varsin tavanomaista. Tilastoaineistossani lyydin *ni*-partikkeli esiintyy keskimäärin 24 kertaa sadan kieltolauseen jaksossa, ts. joka neljänteen kieltolauseeseen sisältyy myös *ni*-kielto. Kielteisten pronominiinien ja adverbien yhteydestä *ni* vain harvoin puuttuu.

2.3. Vepsän negaatio on hyvin samantyyppinen kuin lyydin. Kieltoverbin ohessa käytetään yleisesti partikkelia *ni*, esim. *eba käscent pästä ni keda öks* 'eivät käskeneet päästää ketään yöksi' (vepsK, NVM s. 19), *a ni ke ni mida ilend* 'kellään ei ollut mitään' (vepsE, NVM s. 5), *ni ken ni mid'ä ii sanotud* 'kukaan ei mitään sanonut' (vepsK, OVR s. 19). Myös vepsässä *ni* liittyy useimmiten pronominiin tai adverbiin prefiksillä tavoin. Jos kieltosana esim. rinnastuksissa joudutaan toistamaan, käytetään *ni*-kieltoa kuten lyydissäkin, esim. *a huguđi em kükei ni nahkei* 'mutta nyt emme kuule emmekä näe' (vepsÄ, NVM s. 167). Sanajärjestystyyppi pääverbi—kieltoverbi on mahdollinen myös vepsässä; tällöin verbiä kuitenkin monissa tapauksissa edeltää kieltopartikkeli *ni*, esim. *Ka mugošiš kodid ni-kus ole ei* 'ja moista kotia ei missään ole' (vepsÄ, NÄKM s. 18), *ni mid'ä sadud em* 'mitään emme saaneet' (vepsK, OVR s. 7).

2.4. Vatjan negaatiosta ei aineistoni perusteella saa täysin yhtenäistä kuvaa. Vatjassa on merkkejä *-kin/-kaan*-oppositiosta, esim. *tuleptši* 'tuleekin' — *ep kuhēkā* 'ei mihinkään' (Laanest 1975: 195). Kieltoa voidaan vatjassakin vahvistaa mm. sanalla *mittäid* ~ *mittä* ~ *mitä*, esim. *mūt miä uvā en sānnu mi-tā* 'muuta hyvää en saanut mitään' (NVK s. 42), *enāp tšen-nid mittäid eb-juttēg* 'enää kukaan ei sano mitään' (NVK s. 124). Samat muodot voivat kuitenkin esiintyä myös myöntolauseissa, esim. *a-ntagā mi-ttāid mi-lle* 'antakaa jotakin minulle' (LL s. 181). Vain kielteisiin yhteyksiin kuuluu sen sijaan ilmaus *millessaid mittäid* 'yhtään mitään', esim. *en sānu petteriz millissäit mittä* 'en saanut Pietarissa yhtään mitään' (NVK s. 43), *eb-annettu mille millissäit mittä* 'ei annettu minulle yhtään mitään' (NVK s. 40). Selvästi kielteinen on myös *ühtäid* ~ *ühtä* 'yhtään', esim. *ve-nnässig e-mmäp pa-jattannūd ü-htäid* 'venäjää emme puhuneet ollenkaan' (VE I s. 173). Vatjan Kukkosin murteen sanakirjassa on pelkästään kielteinen merkitys annettu myös muodoille *mittä* 'mitään', *mit-täki* 'mitään' ja *kenki* 'kukaan'.

Itämerensuomalaisen kielten itäisen haarauman (erityisesti vepsän ja lyydin) negaatiokompleksista vatja joka tapauksessa eroaa selvästi: redundanssia aiheuttavia ilmauksia on useita, mutta vepsälle ja karjalalle tyypillinen *ni*-partikkeli on vatjalle jokseenkin vieras. Kielteisissä rinnastuksissakin käytetään kieltoverbiä, esim. *što tā-tā ed i lö-vväg etka nā-eg kurssaid* 'että

häntä et löydä etkä näe missään' (VE I s. 74). Muunlaista kieltoverbin toisto ei vatjalaisaineistossani ole.

2.5. Viron kielessä fakultatiivisia kieltoaineiksia on useita. Vain kielteisissä yhteyksissä esiintyvät *mitte* 'ei', *eales(gi)* 'koskaan', *iialgi* 'ikinä', *sugugi* 'lainkaan, ollenkaan', *ühtigi* 'yhtään, lainkaan'; vain kielteisiin yhteyksiin kuuluvat myös sellaiset *-gi*-liitteen sisältävät sanat kuin (*mitte*) *põrmugi* tai *teragi* 'ei vähääkään' (Eesti keele mõisteline sõnaraamat I; Sang 1983: 28—41, 121—123). Virostakin puuttuu polaaraisuusmorfeemeja aiheuttava *-kin/-kaan*-vastakohta, mutta useat *-gi*-liitteiset sanat ovat erikoistuneet vahvistussanoiksi kieltolauseisiin. Itäisille ims. kielille tyypillistä *nii*-kieltoa ei virossa käytetä.

Olen koonnut tilastomateriaalia kolmesta viron murteesta: pohjoisviron keskimurteista (Eesti murded II s. 163—297, yht. 705 kieltolauseetta), saarimurteista (TKL s. 52—177, yht. 637 kieltolauseetta) sekä etelävirolaisista Tarton murteista (EM III s. 51—135, 293—305, 348—379, yht. 769 kieltolauseetta). Seuraavat havaintoni koskevat pääasiallisesti näitä kolmea murretta.

2.5.1. Pohjoisviron keskimurteissa ovat *mitte* ja *ühti(gi)* tavallisimmat kieltoon liittyvät fakultatiiviset ainekset. Esim. *mitte minul mitte üks te-ra eij_ole* 'minulla ei ole yhtäkään jyvää' (Peetri, EM II s. 211), *mitte ühte minuttid mina ei vahtind* 'yhtäkään minuuttia minä en vahtinut' (Anna, mts. 185), *ega se-da olv küsimust ü·hti gi* 'eikä siitä ollut kysymystä ollenkaan' (Rakvere, mts. 260), *kerppu eij_olv kül ühte gi* 'kirppuja ei ollut kylä yhtään' (Peetri, mts. 210). Muista kieltoon liittyvistä vahvistussanoista on vain satunnaisia esimerkkejä: *ega sindri lora veind uskuba pèrmugi* 'eikä (sitä) saamarin lörpötystä voinut uskoa ollenkaan' (Kadrina, mts. 233), *me pole üks ki sît perest seäl käind* 'me emme kukaan tästä perheestä ole siellä käyneet' (Viru—Jaagupi, mts. 268).

Pohjoisviron keskimurteissa tulee kysymykseen myös itse kieltoverbin toistaminen: *ei mina se-da kül ei mäleita* 'minä en sitä kyllä muista' (Türi, EM II s. 191), *ei mā ei tohi nurised kā* 'en minäkään uskalla nurista' (Peetri, mts. 212), *ei ei mi-na kü-l la·hti ei ja* 'että en minä kyllä eroon jää' (Palamuse, mts. 316), *ei višt ei maķseitud* 'ei varmaankaan maksettu' (Väike-Maarja, mts. 281). Näissä tapauksissa toinen kieltoverbin esiintymä liittyy aina kieliopilliseen predikaattiin, toisella taas pyrittäneen täsmentämään kiellon vaikutusalaa.

Pohjoisviron keskimurteissa on useita kiellon redundanssia lisääviä fakultatiivisia aineksia, mutta silti redundanssin kokonaismäärä jää yllättävän alhaiseksi. Sadan kieltolauseen jaksoon sattuu muita kieltoon viittaavia aineksia keskimäärin vain kuusi. Tämä on vain kymmenesosa suomen lounaismurteiden redundanssiarvosta. Edellä ei tosin ole otettu huomioon lausetta

aloittavaa kielto sanaa *ega* (= sm. 'eikä', 'eihän', 'eipä'), joka on keskimurteissa hyvin tavallinen. Keskimurteissa *ega* voi olla lauseen ainoana kieltosananana, esim. *aga e ga mâ enam mäleıtaci* 'mutta enhän minä enää muistakaan' (Koeru, EM II s. 223), *e ga seba kiē-laıtud olv* 'eikä sitä ollut kielletty' (Rakvere, mts. 260). Tilastoaineistossani on *ega*-lauseita yhteensä 118 (17%). Näistä 58:ssä on *ega* lauseen ainoana kieltosananana; 60:ssä on *ega*-sanan lisäksi toinenkin kieltoverbin esiintymä, esim. *ega tā ei lähä peħja* 'eikä se mene pohjaan' (Ambla, mts. 168), *ega ta_i sařlind* 'eikä hän suvainnut' (Väike-Maarja, mts. 282), *ega raha sell_äl peļv* 'eikä sinä aikana rahaa ollut' (Anna, mts. 181). Jos *ega*-lauseet otetaan mukaan, saadaan redundanssille arvoksi 15. Nämä on kuitenkin syytä käsitellä omana ryhmänään mm. siksi, että eräissä viron murteissa *ega*-partikkeli voi aloittaa myöntölauseenkin.

2.5.2. Viron saarimurteissa kiellon redundanssi perustuu miltei yksinomaan *mitte* ja *ühti* (murt. *öhti*)-sanojen käyttöön. Näiden sanojen ansiosta saarimurteiden negaation redundanssiarvo nousee käsittelemässäni tekstinäytteessä 23:een. Lähes joka neljänteen kieltolauseeseen kuuluu kieltoverbin lisäksi *mitte* tai *ühti*: kumpikin esiintyy sadan kieltolauseen jaksossa keskimäärin 10—12 kertaa. Esim. *et äi löönd kervest maa sišse mitte* 'ettei lyönyt kirvestä maan sisään' (Kaarma, TKL s. 51), *et inimesed mitte aru äi saa* 'että ihmiset eivät ymmärrä' (Karja, mts. 134), *se da ma_b te mitte* 'sitä minä en tiedä' (Kaarma, mts. 24), *lasta ma pole neid mitte saan* 'ampua minä en ole voinut niitä' (Karja, mts. 145), *ise ma pole seda ö hti näind* 'itse en ole sitä nähnyt' (Karja, mts. 170), *sügavamase ta_b saa ö hti* 'syvemmälle hän ei pääse' (Karja, mts. 153), *Et taa_s nää jä`lle kauģele ise ö`hti* 'että hän ei nähnyt enää kauaksi itse' (Karja, mts. 133).

Kieltoverbin toistuminen on mahdollista myös saarimurteissa (ks. Koit 1963 s. 140), mutta mitenkään yleiseltä se ei vaikuta. Tilastoaineistossani on tästä vain pari esimerkkiä; molemmat ovat *ei pole*-tapauksia: *Aga seda peret sii äi pole gi, kus äi toõda poest* 'mutta sellaista perhettä ei täällä olekaan, mihin ei tuoda kaupasta' (Karja, TKL s. 172), *Äi mi`ski keeldust pole oln* 'ei mitään kieltoa ole ollut' (Karja, mts. 123). *Ega*-lauseissa kieltoverbi on tapana toistaa myös saarimurteissa, mutta tämä lausetyyppi on saarimurteissa paljon harvinaisempi kuin keskimurteissa. Saarimurteissa *ega*-lauseet nostaisivat redundanssiarvoa vain pari prosenttiyksikköä (23:sta 25:een). Esim. *Aga* (= *ega*) *muidu es saa ää elada* 'eihän muuten voinut tulla toimeen' (Karja, mts. 106).

Saarimurteiden negaation redundanssiarvon määrittäminen siten, että tulos olisi vertailukelpoinen esim. suomen murteista saatujen redundanssiarvojen kanssa, on osoittautunut varsin vaikeaksi. Tämä johtuu siitä, että saarimurteissa on melko runsaasti sellaisia aineksia, jotka vaikuttavat selvästi

kieltöhakuisilta mutta jotka voivat esiintyä myöntölauseissakin. Hyvin selvästi kieltöhakuinen — ainakin Kihnun murteessa — on liitepartikkeli *-gi*. Jos *-gi*-liite otettaisiin mukaan, saarimurteiden negaation redundanssiarvo kohoaisi tuntuvasti. (Saarimurteiden kieltöä ilmaisevista morfeemeista ks. Ariste 1938: 188—189; Koit 1963: 144—145; Sang 1975: 159—161, 1983: 123). Edellä esitetty saarimurteiden redundanssiarvo (23) ei siten olekaan suoraan rinnastettavissa esim. niihin lukuihin, joita suomen murteista on saatu. Toisaalta on huomattava, että saarimurteiden redundanssia kuvaava luku perustuu miltei kokonaan *mitte* ja *ühti* -sanojen käyttöön.

Joissakin tapauksissa näyttäisi mahdolliselta, että näillä vahvistussanoilla pyritäisiin myös täsmentämään kiellon vaikutusalaa, vrt. esim. *et inimesed mitte aru äi saa, ise ma pole seda õ`hti näind*. Tavallista kuitenkin on, että ylimääräinen kieltö sijoittuu lauseen loppuun, jolloin se tuskin voi kiellon vaikutusalaa erityisesti määrätä. Tällaisella sanajärjestyksellä voidaan sen sijaan ilmaista poikkeuksellisen painokasta kieltöä. (Ks. myös Koit 1963: 143—144; Sang 1983: 31—33.)

2.5.3. Kolmannen tilastomateriaalin olen koonnut etelävirolaisesta Tarton murteesta. Tarton murteissa negaation redundanssiarvo on suunnilleen sama kuin keskimurteissa: sadan kieltolauseen jaksoon tulee predikaattiin kuuluvien kieltoverbin esiintymien lisäksi keskimäärin seitsemän muuta kielteisyyden merkkiä. Tavallisimmat näistä ovat jälleen *mitte* ja *ühti(gi)*; muuttaman kerran esiintyy myös *sugugi* 'lainkaan'. Esim. *sa_š näe mi_ite jala eite* 'sinä et nähnyt lainkaan eteesi' (Otepää, EM III s. 253), *tj_·s tj_ mi_ite mi_dägi* 'hän e i tiennyt yhtään mitään' (Tartu - Maarja, mts. 73), *ei lasē o·bēsel mi_itt_ü`'s sa·mm_astu* 'ei anna hevosen yhtäkään askelta astua' (Kod. Kavastu, mts. 58); *täll_ēss_ole ka ü_itegi last* 'hänellä ei ollut yhtään lasta' (Rannu, mts. 108); *mi_ite s_i ei lövva s_ünd sugugi* 'tästä ei löydy (vesi)-suonta ollenkaan' (Rannu, mts. 103).

Kieltoverbin toistaminen ei juuri tule kysymykseen muuten paitsi *ega*-lauseissa, joihin aina kuuluu myös toinen kieltoverbin esiintymä.¹ *Ega*-alkuiset kieltolauseet ovat Tarton murteissa hyvin yleisiä. Jos ne otettaisiin mukaan, saataisiin redundanssille arvoksi peräti 22. Esim. *eg_ä mina ted_ä koradi_ nännu küll_eij_ole* 'enkä minä sitä saatanaa kyllä ole nähnyt' (Rannu, EM III s. 100), *eg_ä nä peris ilma eš jä_ttä ka ü_itegi* 'eivätkä he kokonaan ilman jättäneet yhtäkään' (Rannu, mts. 109). Tarton murteissa *ega* on kuitenkin menettänyt kieltosanan luonteensa ja muuttunut vahvistussanaksi, joka voi

¹ Sen sijaan kaakkoisvirolaisissa Võrun murteissa kieltoverbin toistuminen vaikuttaa hyvin tavalliselta, esim. *ei`_tule m_ilde ei`* 'ei tule mieleen', *muđu õss säk'ki õss mehele* 'muuten ei päässytäkään naimisiin', *eš_ole eš sis kellä eš midägi`* 'ei ollut sitten kelloa eikä mitään'. (Ks. kirjoitustani 1981b: 112.)

aloittaa myöntölauseenkin, jolloin sen merkitys on sama kuin esim. partikleilla *jah* tai *küllap*, esim. *ega_ma paľlu käësin ka-ŗjan* 'tokihan minä paljon kävin paimenessa' (Kod. Kavastu, EM III s. 65). Tästä syystä Tarton murteiden *ega*-lauseet eivät välttämättä ollenkaan lisää kiellon ilmaisuun sisältyvää redundanssia.

2.6. Liivin kielessä kieltoverbillä on erikseen preesensin ja imperfektin muodot, mutta persoonapäätteet ovat melkoisesti karsiutuneet. Kieltoverbin preesensissä on enää kolme taivutusmuotoa: *äb* (yks. ja mon. 1. ja 3. persoona), *äb* (yks. 2. persoona) ja *äi* (mon. 2. persoona). Imperfektissä taivutusmuotoja on vain kaksi: *iz* (yks. ja mon. 1. persoona, yks. 3. persoona) ja *ist* (yks. ja mon. 2. persoona sekä mon. 3. persoona). Pääverbillä on erityiset kieltomuodot vain yksikössä. (Kettunen 1938 s. LX—LXIII.)

Liivin kielessä on samantapaisia fakultatiivisia kieltouaineiksia kuin virosakin. Kieltoverbin ohessa käytetään varsinkin vahvistussanaa *mittä* 'lainkaan'. Esim. *ni äb uo ľeudan mittä s'eda paikā* 'nyt (hän) ei ole löytänyt lainkaan sitä paikkaa' (NLK s. 379), *kus mittä lind äb sä le'bbā* 'missä lintukaan ei pääse läpi' (mts. 71), *ku mittä iz rikānd näntkaks mittä ü'tä sinnā* 'ettei puhunut heidän kanssaan yhtäkään sanaa' (mts. 196), *täs äb uo mittä mid ā gis t* 'täällä ei ole yhtään mitään', *māb narr sugīd* 'minä en narraa lainkaan' (mts. 270). — Myös itse kieltoverbin toistuminen on liiviläisnäytteissä varsin tavallista: *tām'mān äb uo äb ü'tā lapstā vend* 'hänellä ei ole ollut yhtään lasta' (NLK s. 234), *ne kāznikād äb ikš äb uskāt* 'niistä häävieraista ei yksikään usko' (mts. 154), *siz ta iz mittä kunāgist iz sie tām' īn* 'niin tämä ei koskaan syönyt hänen kanssaan' (mts. 115). Näissä tapauksissa toinen kieltoverbin esiintymä on aina kieliopillisen predikaatin yhteydessä. Toinen taas vahvistaa kieltoua tai täsmentää sen vaikutusalaa samaan tapaan kuin esim. vepsän *ni* tai suomen *-kaan*-liite.

3. Kaikkien itämerensuomalaisten kielten negaatiokompleksiin kuuluu kieltoverbin ja siihen liittyvän pääverbin kieltomuodon ohella myös fakultatiivisia kielteisyyden merkkejä. Nämä ylimääräiset kieltomorfeemit voivat tuoda lauseeseen jonkin lisävivahteen, mutta samalla ne aina aiheuttavat redundanssia kiellon ilmaisuun. Niistäkin käy ilmi, että lause on kielteinen.

Negaatioon sisältyvän redundanssin määrä vaihtelee huomattavasti itämerensuomalaisen kielialueen eri osissa. Tilastomateriaalini suurimmat redundanssiarvot ovat suomen lounaismurteista, pienimmät taas viiron keski- ja etelämurteista. Seuraava taulukko havainnollistaa näitä eroja:

Fakultatiivisten kieltolauseiden ja kieltoverbin ellipsin suhteesta

TAULUKKO. Negaatioon liittyvä redundanssi eräissä itämerensuomalaisten kielten murteissa (sulkeissa otettu huomioon myös viron *ega*-lauseet).

Kieli tai murre	Kieltolauseita yhteensä	Fakultatiiv. neg. aineksia	
		yht.	f/100
suomi loun.murt.	1353	811	60
suomi hämäl.murt.	1741	774	45
suomi savol.murt.	2329	811	35
karjala vienäl.murt.	586	84	14
lyydi	776	185	24
viro keskimurt.	705	39 (99)	6 (14)
viro saarimurt.	637	144 (159)	23 (25)
viro Tarton murt.	769	53 (172)	7 (22)

Edellä esitettyihin redundanssin määrää kuvaaviin lukuihin on toisaalta syytä suhtautua kriittisesti. Eri kielistä kerätyt näytteet eivät nimittäin joka suhteessa ole vertailukelpoisia. Ensinnäkin karjalaa ja viroa koskevat tilastot perustuvat huomattavasti pienempään otokseen kuin suomen. Tämä ei silti väärentäne tuloksia, sillä jo suomen kielen negaatioon liittyvää redundanssia käsitellessäni totesin, että samansuuntaiset tulokset olisi saatu jo paljon pienemmälläkin materiaalilla (ks. kirjoitustani 1977: 9; syntaktisen otoksen suuruudesta ks. myös Hakulinen—Karlsson—Vilkuna 1980: 102—109). Käsitteykseni mukaan kieltolauseen syntaktisesta rakenteesta saadaan varsin luotettava kuva jo 500—700 lauseen otoksesta. Sen sijaan tällainen otos ei vielä riitä, jos halutaan saada selville esim. kaikki erilaiset kieltomorfeemit.

Käyttämäni tekstit poikkeavat toisistaan myös kvalitatiivisesti. Esim. suomen lounaismurteiden näytteet ovat melko katkonaisia, koska ne sisältävät runsaasti dialogia: kysymyksiä ja vastauksia. Toisaalta taas esim. viron murteita edustavat kielennäytteet ovat varsin yhtenäistä kerrontaa, jonka haastattelijan esittämä kysymys vain harvoin katkaisee. Mahdollista on, että myös kieltolauseiden rakenne on jossain määrin erilainen katkonaisessa dialogissa kuin yhtenäisessä kerronnassa.

Kaikkein suurin ongelma on kuitenkin siinä, ettei ole mahdollista aivan tarkkaan määrittää niitä aineksia, jotka aiheuttavat redundanssia negaation ilmaisuun. Edellä on otettu huomioon vain sellaiset ainekset, jotka eivät lainkaan esiinny myönteisissä toteamuslauseissa.² Näiden lisäksi on kuitenkin myös sellaisia elementtejä, jotka ovat selvästi kieltohakuisia mutta jotka silti voivat esiintyä myöntölauseissakin. Näitä ovat mm. eräät suomen kielen verbit (*hievahtaa, hiiskua, hennoa, raatsia, siekailla* jne.; ks. Kiuru 1977) ja muutamat affektiset sanonnat (esim. *ei ole eilisen teeren poika* = 'ei ole aivan kokematon', *ei tässä napilla pelata* 'ei välitetä pikkuasioista', *ei ole tietä pannakseen* 'ei välitä vähääkään'). Kieltohakuiselta vaikuttavat myös esim. viron *-gi*-liite sekä eräät niin ikään *-gi*-liitteiset indefiniittipronominit kuten *keegi* ja *mingi* tai adverbit *kunagi* ja *millalgi*, mutta toisaalta nämä voivat saada myös positiivisen tulkinnan. Kuten Joel Sang (1983: 36) on todennut, nämä sanat ovat kieltoauseessakin merkitykseltään positiivisia, jos ne jäävät kiellon fokuksen ulkopuolelle. Sitä paitsi useimmat viron *-gi*-liitteisistä sanoista voivat esiintyä myös myöntölauseissa.

Vaikeuksista huolimatta redundanssiarvojen laskeminen on osoittautunut hyödylliseksi havainnollistamiskeinoksi. Ne antavat vihjeitä kehityksen suunnasta, ja niiden takaa paljastuu myös se, millaisten elementtien käyttöön eri kielten negaatioon sisältyvä redundanssi ensisijaisesti perustuu.

4. Kiellon jakautuminen useamman morfeemin osalle on vähentänyt itse kieltoverbin merkitystä negaation kannattajana. Tästä seuraa, että kieltoverbi voi painottomuuttaan joskus jäädä kokonaan ääntämättä. Lause on tällöin elliptinen, mutta silti se yleensä vaivatta tajutaan kielteiseksi. Suomen kielen alueella kieltoverbin ellipsi on tavallisinta lounaismurteissa. Esim. *mää viit kattokka* (Rymättylä, SS), ja *sillo mittä sähkövaløjaka ollu* (Laitila, TY 10 s. 3), ja *enä mittä sil taval tehräkkän* (Kalanti, SJ 13 s. 181). Ellipsiesimerkkejä on kaikista suomen päämurteista, mutta ilmiö muuttuu harvinaisemmaksi itää kohti mentäessä. Suomen murteissa kiellon ilmaisuun sisältyvän redundanssin määrä ja kieltoverbin ellipsi ovat jokseenkin suorassa riippuvuussuhteessa keskenään: mitä suurempi on redundanssiarvo, sitä yleisempää on myös kieltoverbin ellipsi. (Yksityiskohtaiset tiedot olen esittänyt artikkelissani 1981a: 157—174; lounaismurteiden kieltoverbin ellipsisistä ks. myös Ikola 1970: 193—196).

Vienalaismurteissa fakultatiiviset kieltoaineokset ovat hyvin samantapaisia kuin suomessa, mutta redundanssiarvo jää huomattavasti pienemmäksi kuin

² Kysymyslauseet ovat erikoisasemassa, vrt. esim. sm. *Tuleeko hänkään kokoukseen? Kuinka kaunis hän oli k a a n! Onko siellä ketään?* (Ks. myös Paunonen 1978: 79.)

yhdessäkään suomen päämurteista. Redundanssin karsimiseen ei siten ole paljonkaan aihetta. Kieltoverbin ellipsi onkin vionalaismurteissa erittäin harvinainen ilmiö. Käsittelemässäni tekstissä on vain yksi sellainen lause, josta kieltoverbi näyttäisi jääneen pois: *Ka, siitä mie mitänä muuta (en) kuullun kun sanottih jotta* – – 'siitä minä en mitään muuta kuullut, kun sanottiin, että – – ' (s. 211). Negaation ilmaisuun sisältyvän redundanssin ja kieltoverbin ellipsin keskinäinen riippuvuussuhde jatkuu samantapaisena suomen länsimurteista karjalan vionalaismurteisiin saakka.

Lyydiläismurteiden negaatioon sisältyy *ni*-partikkelin ansiosta melko runsaasti redundanssia, mutta kieltoverbin elliptiseen poisjäätettiin tämä ei ole johtanut. Edellä esitetystä lyydiläisaineistossa ei kieltoverbin ellipsitapauksia ole ainoatakaan. Kieltoverbi on mukana kaikissa lauseissa, joissa on myös pääverbi. Tilastomateriaalini ulkopuoleltakin on vain yksi ellipsiin viittaava esimerkki: *a šügüzen / kons kergiž väbin / šid do püttunu* 'mutta syksyllä kun ehtivät (kypsyä) pihlajanmarjat, niin ei enää (karhu) tarttunut' (I s. 126). *ni*-partikkeli voi kuitenkin yksinään ilmaista kiellon siinä tapauksessa, ettei lauseessa ole myöskään pääverbiä, esim. *ni rišes snuappud, ni purnus d'üväd* 'ei riihessä lyhettä eikä purnussa viljaa' (LKN s. 252).

Lyydin negaatiokompleksin erikoisuuksiin kuuluu se, että kieltoverbi voi sijoittua vasta pääverbin jälkeen, esim. *kudad ni o-a ei ha-vados* 'kultaa ei ole säkissä' (III s. 276), *t'iedänü midä e-i* 'mitään ei tiennyt' (III s. 338). Silloin kun *ni*-partikkeli on ottanut kieltoverbin paikan, jää pääverbin jäljessä tulevalle kieltoverbille lähinnä persoonan ilmaisutehtävä. Erillisen subjektisanan käyttö onkin lyydissä havaintojeni mukaan harvinaisempaa kuin esim. suomen murteissa. Tästä syystä kieltoverbilla on lyydissä poikkeuksellisen korostainen asema juuri persoonamuodon ilmaisukeinona. Tätä tehtävää *ni*-partikkeli ei voi korvata.

Vepsän kielen negaatio on rakenteeltaan samantyyppinen kuin lyydin: suurimman muutoksen on sielläkin aiheuttanut *ni*-partikkelin yleistyminen. Useimmiten *ni*-partikkeliä käytetään kielteisen prefiksin tavoin adverbien tai pronominiin edessä, esim. *ni konz* 'koskaan', *ni kuite* 'mitenkään', *ni midä* 'mitään'. Vepsässä sen paremmin kuin lyydissäkään *ni*-partikkelin yleistyminen ei ole johtanut kieltoverbin ellipsiin, koska se ei ole voinut korvata kaikkia niitä tehtäviä, jotka kieltoverbille näissä kielissä edelleenkin kuuluivat.

Virossa on useita fakultatiivisia kieltomorfeemeja, mutta silti redundanssin kokonaismäärä jää selvästi alhaisemmaksi kuin esim. suomessa. Toisaalta viron murteiden negaatioon sisältyvä redundanssi perustuu hyvin suuressa määrin vain kahden sanan, nimittäin *mitte* ja *ühti* -sanojen käyttöön. Esimerkiksi saarimurteiden kieltoauseissa nämä sanat ovat erittäin näkyvästi esillä ja niiden osuus kiellon ilmaisussa on useinkin tärkeämpi kuin itse kiel-

toverbin. Pohjoisvirolaisissa murteissa negaatioon sisältyvä redundanssi on johtanut myös karsiutumiseen. Kieltoverbin ellipsi on näissä murteissa tuttu ilmiö. Seuraavissa ellipsiesimerkeissä kieltoa kannattavat pääasiallisesti *mitte* ja *ühti(gi)* -sanat, jotka usein sijoittuvat lauseen loppuun. Keskimurteet: *minä en enää muista ollenkaan* (Risti, KKI), *no minululle ei tullut sitä mieleen lainkaan* (Nissi, EM II s. 43); länsimurteet: *tule mieleen* (Varbla, KKI), *ei sinne saa mennä* (Martna, KKI); saarimurteet: *seisomaan ei voi jäädä* (Muhu, KKI), *minä en muista sitä aikaa* (Pühalepa, KKI), *ei sitä voi heitellä* (Karja, TKL s. 108). Näissä tapauksissa negaatio ei vaikuta mitenkään heikolta, vaikka kieltoverbi onkin jäänyt pois. Elliptisen lauseen kielto voi joskus olla jopa poikkeuksellisen voimakas. Näin on esim. seuraavassa kirosanalla alkavassa lauseessa: *kurat ei jaksu kukaan tehdä* (Kolga - Jaani, EM II s. 376).

Negaation kannattajana voi kieltomuotoisen pääverbin ohessa olla myös *-gi*-liite tai esim. partikkeli *änam* 'enää': *siellä ei ollut puhettakaan* (Kadrina, EM II s. 241), *varas jättä vana seinä, ei jätä mitään* (Lääne—Nigula, KKI), *sitten neljäntenä päivänä ei enää ollut vikaa* (Ambla, EM II s. 166), *sestä maksat näiden kukaan ei nyt kannata enää puhua* (Kaarma, TKL s. 12). Näissäkään tapauksissa ei ole mitään epäilystä lauseen kieltävästä sisällöstä. Toisinaan negaatiota riittää ilmaisemaan pelkkä pääverbin kieltomuoto: *meille ei ilman vaivaa ole saaneet* (Rakvere, EM II s. 257).

Aivan kuten suomessa (ks. kirjoitustani 1981a: 170) myös virossa kieltoverbi usein jää pois *tietää*-verbin edestä, esim. *ei tiedä kuinka vanha minä olin* (Rakvere, EM II s. 252), *en tiedä sitä enää* (Kaarma, TKL s. 55). Näissä ellipsiä voi tukea myös ilmaus *mine tea* 'kuka tietää, tiedä häntä' (vrt. suomen *mene tiedä*), jossa myöntömuotoisella imperatiivilla on kielteinen sisältö.

Pohjoisvirolaisissa murteissa negaation ilmaisuun sisältyvä redundanssi ja kieltoverbin ellipsi näyttäisivät olevan suorassa riippuvuussuhteessa keskenään: ellipsiesimerkkejä on eniten saarimurteista ja yleensäkin länsivirolaisista murteista; näissä murteissa myös fakultatiivisten kieltoainesten esiintymistiheys on kaikkein suurin.

Tarton murteissa negaatioon liittyy jokseenkin saman verran redundanssia kuin keskimurteissa, mutta kieltoverbin ellipsistä ei ole ainoatakaan esimerkkiä. Ilmiö vaikuttaakin tuntemattomalta paitsi Tarton murteissa myös

muualla Etelä-Viron murteissa. Syynä kieltoverbin ellipsin vieroksuntaan on se, että etelävirolaisissa murteissa on tempuksen ilmaiseminen edelleenkin säilynyt kieltoverbin tehtävänä. Vain kieltoverbeistä voi päätellä, onko kyseessä preesens vai imperfekti, perfekti vai pluskvamperfekti, vrt. esim. *ma ei taha* 'minä en tahdo' — *ma es taha* 'minä en tahtonut'. Näin keskeisessä asemassa oleva ilmaus ei tietenkään hevin joudu ellipsin kohteeksi. Tarton murteissa kieltoverbin tarpeellisuutta korostaa vielä sekin, että monikon persoonamuodoissa pääte voidaan lisätä myös pääverbiin, esim. *tē·̀i tahàve* 'te ette tahdo' (Otepää, EM III s. 356), *mē ess_olème* 'me emme olleet' (Nõo, KKI), *miñnu es sàva* 'minua eivät saaneet' (Otepää, EM III s. 358). Jos kieltoverbi jäisi näistä pois, lauseet muuttuisivat myöntölauseiden kaltaisiksi, esim. *tē tahàve* 'te tahdotte', *mē olème* 'me olemme'.

Liivi muistuttaa eteläviroa siinä, että tempuksien erottaminen on edelleenkin kieltoverbin varassa, esim. *ma ä b ùo* 'minä en ole' — *ma i z ùo* 'minä en ollut'. Toiseksi on huomattava, että myöskään liivissä ei lauseen kielteisyys aina ilmene pääverbin muodosta, vrt. esim. *mēg tap̄pàm* 'me tapamme' — *mēg äp tap̄pàm* 'me emme tapa'. Runsaahkosta redundanssista huolimatta kieltoverbin ellipsiä ei tapaa myöskään liivin kieltolauseista.

5. Fakultatiivisia kieltoaineiksia esiintyy kaikissa itämerensuomalaisissa kielissä. Tästä syystä negaation ilmaisuun sisältyy yleisesti redundanssia, jonka määrä kuitenkin vaihtelee tuntuvasti eri kielissä ja samankin kielen eri murteissa. Erot ovat monissa tapauksissa varsin selvät, vaikka toisaalta onkin todettava, että redundanssiarvojen tarkka määrittäminen on erittäin vaikeata.

Redundanssia aiheuttavat fakultatiiviset negaatiomorfeemit ovat vain osittain samat eri kielissä. Suomelle ja vielä karjalan vionalaismurteille (mahdollisesti myös vatjalle) ovat tunnusomaisia *-kin/-kaan*-oppositioon perustuvat polaarisuusmorfeemit. Itäisten itämerensuomalaisten kielten negaatiokompleksia on eniten muuttanut *ni*-partikkelin yleistyminen. Virossa ja liivissä redundanssi on keskittynyt vain muutamiin sanoihin (vir. *mitte, ühti*, liiv. *mittə*). Liivissä ja useissa viron murteissa myös kieltoverbin toistuminen vaikuttaa olennaisesti redundanssin määrään.

Kieltoverbin ellipsi redundanssin karsiutumiskeinona tulee kysymykseen lähinnä vain suomessa (erityisesti lounaismurteissa) ja pohjoisvirolaisissa murteissa (etenkin länsiosissa). Kieltoverbin ellipsi on redundanssin aiheuttama ilmiö ja selvästikin sidoksissa redundanssin määrään. Redundanssin määrän ja kieltoverbin ellipsin keskinäistä riippuvuutta ei kuitenkaan pidä tulkita liian yksioikoisesti. Virossahan redundanssin kokonaismäärä jää paljon pienemmäksi kuin suomessa, ja silti kieltoverbin ellipsi on murteittain melko yleistä. Ellipsin yleisyyteen vaikuttaa paitsi redundanssin kokonais-

määrä myös yksityisten fakultatiivisten kieltomorfeemien poikkeuksellisen suuri esiintymistiheys. Niinpä viron *mitte* ja *ühti* -sanojen yhteen laskettu frekvenssi esim. saarimurteissa yltää samalle tasolle kuin suomen lounaismurteiden *mitään* ja *lainkaan* (pohjoisryhmässä) tai *mitään* ja *ollenkaan* (itäryhmässä) -sanojen yhteistajuus.

Kieltoverbin ellipsi on niin virossa kuin suomessakin yleisintä niissä murteissa, jotka ovat saaneet vaikutteita ruotsin kielestä. On pidetty mahdollisena, että kieltoverbin ellipsi viron saarimurteissa selittyisi ruotsin vaikutuksesta syntyneeksi, vrt. esim. *Han kom aldri g - temå tulë ühti* 'hän ei tule' (Sang 1975: 162). Ilmiö on kuitenkin niin laaja-alainen ja monimuotoinenkin, ettei se ainakaan kokonaan voine perustua vieraaseen malliin. Täysin mahdolliselta tuntuu omapohjainen negaation redundanssin ja karsiutumisen vuorottelu, jota on todettu myös monista indoeurooppalaisista kielistä, mm. englannista, saksasta ja Skandinavian kielistä (Jespersen 1968: 4—14).

Redundanssin ohella kieltoverbin ellipsin yleisyyteen vaikuttavat myös kieltoverbin muut tehtävät (persoonan, numeruksen ja tempuksen ilmaiseminen). Etelävirossa ja liivissä kieltoverbi on tärkeä tempuksien erottajana; eräissä tapauksissa myös kiello- ja myöntölauseen erottaminen jää pelkästään kieltoverbin varaan. Siksi kieltoverbin ellipsi ei juuri voi tulla kysymykseen näissä kielissä tai murteissa. Viron saarimurteissakin on vielä merkkejä kieltoverbin vanhasta imperfektitaivutuksesta, mutta alkuperäinen tempussysteemi on siellä hämärtyntä eikä se enää rajoita kieltoverbin ellipsin yleistymistä. Itäisissä itämerensuomalaisissa kielissä (myös suomen itämurteissa) korostuu kieltoverbin asema persoonamuodon ilmaisutehtävässä. Esim. vepsässä ja liydissä voi *ni*-partikkeli olla joskus kiellon kannalta tärkeämpi, mutta silti se ei ole syrjäyttänyt kieltoverbiä. *ni*-partikkeli saattaa kyllä vallata kieltosanan paikan predikaatin edeltä, mutta tällöin kieltoverbi seuraa heti pääverbin jäljessä, esim. *a paha ni unohtu ei* 'pahakaan ei unohdu'. — Sellaisia murteita, joissa kieltoverbin kaikki tehtävät ovat alkaneet siirtyä muualle, ovat erityisesti viron läntiset murteet ja suomen lounaismurteet.

LÄHTEET

A. Materiaalilähteet

- EM I = Eesti murded I. SALME TANNING Mulgi murdetekstid. Tallinn 1961.
 EM II = Eesti murded II. MARI MUST Keskmurde tekstid. Tallinn 1965.
 EM III = Eesti murder III. HELLA KEEM Tartu murde tekstid. Tallinn 1970.
 HELENIUS, SIRKKA 1970: Kiukaisten ja naapurimurteiden verbioppia. Konekirjoite. JY.

Fakultatiivisten kieltoainesten ja kieltoverbin ellipsin suhteesta

- JY = Jyväskylän yliopiston suomen kielen ja viestinnän laitoksen kokoelmat. Jyväskylä.
- KKI = Eesti NSV Teaduste Akadeemia Keele ja Kirjanduse Instituut. Tallinn.
- LKN = Lyydiläisiä kielennäytteitä. Koonneet HEIKKI OJANSUU, JUHO KUJOLA, JALO KALIMA ja LAURI KETTUNEN. SUST 69. Helsinki 1934.
- LL = VIRTARANTA, PERTTI Lähisukukielten lukemisto. SKST 287. Helsinki 1967.
- LT I—III = VIRTARANTA, PERTTI Lyydiläisiä tekstejä. SUST 129—131. Helsinki 1963—64.
- NEV II = KETTUNEN, LAURI Näytteitä etelävepsästä. Suomi V: 4. Helsinki 1925.
- NLK = Näytteitä liivin kielestä. Kerännyt E. N. SETÄLÄ. Suomentanut ja julkaissut VÄINÖ KYRÖLÄ. SUST 106. Helsinki 1953.
- NVK = KETTUNEN, LAURI—POSTI, LAURI Näytteitä vatjan kielestä. SUST 63. Helsinki 1932.
- NVM = KETTUNEN, LAURI—SIRO, PAAVO Näytteitä vepsän murteista. SUST 70. Helsinki 1935.
- NÄKM = Näytteitä äänis- ja keskivepsän murteista. Keränneet E. N. SETÄLÄ ja J. H. KALA. Julkaissut ja suomentanut E. A. TUNKELO apunaan REINO PELTOLA. SUST 100. Helsinki 1951.
- OVR = ZAITSEVA, M.—MULLONEN, M. Obraztsy vepsskoi retši. Leningrad 1969.
- SJ 13 = KALLIO, JUSSI—JALAVA, AULIKKI Kalannin murretta. Sananjalka 13. Turku 1971.
- SS = Sanakirjasäätiön kokoelmat. Helsinki.
- TKL = Tuulik, kadakas ja leib: III valimik korrespondentide murdetekste. Kerännyt AADU TOOMESSALU. Julkaisseet H. AHVEN, M. MUST ja P. PALMEOS. Tallinn 1969.
- TY = Turun yliopiston suomalaisen ja yleisen kielitieteen laitoksen kokoelmat. Turku.
- VE I = ADLER, ELNA Vadjalaste endisajast I. Idavadja murdetekste. Tallinn 1968.
- VKK = VIRTARANTA, PERTTI Vienen kyllä kiertämässä. Vammala 1978.

B. Muut lähteet

- ARISTE, PAUL 1937: Saartemurrete *end* jne. — Eesti Keel. Tallinn.
- 1938: Negatsiooni preteriit hiiu murrettes. — Eesti Keel. Tallinn.
- Eesti-soome sõnaraamat 1972. Toimetanud VALDEK PALL. Tallinn.
- HAKULINEN, AULI—KARLSSON, FRED 1979: Nykysuomen lauseoppia. SKST 350. Jyväskylä.
- HAKULINEN, AULI—KARLSSON, FRED—VILKUNA, MARIA 1980: Suomen tekstilauseiden piirteitä: kvantitatiivinen tutkimus. Helsinki.
- IKOLA, OSMO 1970: Kieltoverbin ellipsisistä. — Virittäjä 74.
- JESPERSEN, OTTO 1968: *Negation in English and other languages*. Second edition. København.
- KERTÉSZ, MANÓ 1933: Zur Frage der finnisch-ugrischen Verneinung. — SUST 67. Helsinki.
- KETTUNEN, LAURI 1938: *Livisches Wörterbuch mit grammatischer Einleitung*. Helsinki.
- 1943: Vepsän murteiden lauseopillinen tutkimus. SUST 86. Helsinki.
- KIJURU, SILVA 1977: Suomen kielen kieltohakuiset verbit. SKST 335. Helsinki.
- KOIT, ENN 1963: Eitus saarte murdes. — Nonaginta. Emakeele Seltsi Toimetised 6. Tallinn.
- LAANEST, ARVO 1975: Sissejuhatus läänemeresoome keeltesse. Eesti NSV Teaduse Akadeemia Keele ja Kirjanduse Instituut. Tallinn.
- PAUNONEN, HEIKKI 1978: Tutkimuskohteena suomen kielen kieltoverbi. — Virittäjä 82.
- PENTTILÄ, AARNI 1963: Suomen kielioppi. 2., tarkistettu painos. Porvoo.
- SAARESTE, ANDRUS 1958: Eesti keele mõisteline sõnaraamat I. Stockholm.
- SADENIEMI, MATTI 1942: Huomioita kielteisistä ja myönteisistä ilmauksista. — Virittäjä 46.
- SANG, JOEL 1975: Eitus Kihnu murrakus. — Keel ja Kirjandus.
- 1983: Eitus eesti keeles. Tallinn.
- SAVIJÄRVI, ILKKA 1977: Redundanssi ja kieltoverbin ellipsi suomen kielen negaatiojär-

jestelmässä. Suomen kielen ja viestinnän laitoksen julkaisuja 14. Jyväskylä.

————— 1981a: Redundanz und Ellipse des Negationsverbs im Negationssystem der finnischen Dialekte. — Heutige Wege der finnischen Dialektologie. *Studia Fennica* 24. Helsinki.

————— 1981b: Sanajärjestystyyppi pääverbi—kieltoverbi viron kielessä. — *Virittäjä* 85.

SKST = Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran Toimituksia. Helsinki.

SUST = Suomalais-ugrilaisen Seuran Toimituksia. Helsinki.

Vatjan kielen Kukkosen murteen sanakirja. Ainekset kerännyt LAURI POSTI. Painokuntoon toimittanut SEPPO SUHONEN LAURI POSTIN avustamana. Kotimaisen kielten tutkimuskeskuksen julkaisuja 8. Helsinki 198?.

Vir. = *Virittäjä*. Kotikielen Seuran aikakauslehti. Helsinki.

ZAITSEVA, M. I.—MULLONEN, M. 1972: *Slovar' vepsškogo jazyk*. Leningrad.

On the relation between optional negation markers and ellipsis of the negation verb in Finnic languages

ILKKA SAVIJÄRVI

In all the Finnic languages the negation verb (*e-*) may be accompanied by other optional negation markers. These additional morphemes may bring some extra nuance to the clause, but they are always redundant with respect to the expression of negation. They too show that the clause is almost certainly negative: compare Fin. *Hän ei lainkaan epäroinyt* 'he didn't hesitate at all', Fin. dialect *Es sää mittän kotti men* 'you are not going home', Russian Karelian dialect *Ei sitä ei soanun konsana sanuo* 'one could never say it', Lude dialect *kundad ni o:n ei ha:vados* 'there is no gold in the sack after all', Estonian dialect *mitte mi:nul mitte üks te:ra etj_ole* 'I have no grain at all', Livonian *kus mitte lind ä b sä le'bbä* 'where not even a bird can get through'.

The distribution of negation over several morphemes has lessened the importance of the negation verb itself as a marker of negation. It thus follows that the unstressed negation verb may not be pronounced at all. In spite of their ellipticality, such clauses are nevertheless usually understood without difficulty as being negative. Within the Finnish-speaking area ellipsis of the negation verb is most common in south-western dialects, e.g.

mää viit kattokka 'I can't be bothered to look', *ja sillo mittä sähköväljakka ollu* 'and there were no electric lights then, either'. Ellipsis becomes increasingly rare towards the east. In Finnish dialects the amount of redundancy in the expression of negation correlates more or less directly with ellipsis of the negation verb: the more the redundancy, the more frequent the ellipsis.

In Russian Karelian dialects optional negation markers are very similar to those in Finnish, but their redundancy value is much lower so there is little motivation to eliminate it. Ellipsis of the negative verb is in fact very rare in these dialects. Negation structures in Karelian Lude dialects and in Veps are similar: because of the particle *ni* there is a good deal of redundancy, but this has not led to the elliptical omission of the negation verb. The particle *ni* has not been able to compensate for all the functions of the negation verb in these languages. In Veps, too, there are no examples of ellipsis.

Estonian has several optional negation morphemes, but the total degree of redundancy seems nevertheless to be noticeably lower than in Finnish. The negation redundancy in Estonian dialects is largely the result of two words, *mitte* and *ühti*. In

northern Estonian dialects the redundancy has also led to deletion: ellipsis of the negation verb is a familiar phenomenon here, e.g. *minà ànàm mäletta ühtigi* 'I no longer remember at all', *tulè mèli mette* 'it does not come to mind'. Ellipsis occurs most frequently in the island dialects and western Estonian dialects in general, where the use of optional negation markers is also most prevalent. Southern Estonian dialects have preserved the tense-marking function of the negation verb, e.g. *ma ei taha* 'I do not want' — *ma es taha* 'I did not want'. Of course, an expression of such importance does not easily become subject to ellipsis, even though there may be some redundancy in the negation itself. Livonian is similar to southern Estonian dialects in that the negation verb also indicates the tense. Furthermore, in Livonian the fact that the clause is negative is by no means always evident from the form of the main verb. Although redundancy is fairly heavy, there are no examples of ellipsis of the negation verb in the Livonian data.

Optional negation markers cause redundancy in all the Finnic languages. However, the amount of redundancy varies from language to language and dialect to dialect. Most redundancy is found in the south-western dialects of Finnish, and least in the central and southern Estonian dialects. The differences are often quite clear, although it must be acknowledged that it is difficult to measure the amount of redundancy very accurately. The optional negation morphemes based in the *-kin/-kaan* characteristic of Finnish and also the Russian Karelian dialects are the polarity

morphemes based on the *-kin/-kaan* opposition. In the Eastern Finnic languages the negation structure has been most altered by the spread of the particle *ñi*. In Estonian and Livonian redundancy is due to a few words only (Estonian *mitte* and *ühti*, Livonian *mitta*).

Ellipsis of the negation verb as a means of eliminating redundancy occurs really only in Finnish (especially the south-western dialects) and Estonian (northern dialects). The ellipsis is linked to redundancy, but its occurrence is also influenced by the other functions of the negation verb (expression of person, number or tense). In southern Estonian and Livonian the negation verb is an important tense marker, so its ellipsis is scarcely possible. In the island dialects of Estonian, too, there are rudiments of the old past tense inflection of the negation verb, but the original tense system has become blurred there and has not restricted the spread of this ellipsis for a long time. The eastern Baltic-Finnic languages stress the negation verb's person-making function. In Veps and Lude, for example, the particle *ñi* can sometimes be more important for the negation, but it has nevertheless not displaced the negation verb. The particle may certainly take the place of the negation verb before the main verb, but even then the negation verb is not omitted completely but follows immediately after the main verb, as in *a paha ñi unohtu ei* 'evil will not be forgotten either'. Dialects where all the functions of the negation verb have begun to be transferred elsewhere are, in particular, the western and central dialects of Estonian and the south-western dialects of Finnish.